

Nr 3.

Ankom till riksdagens kansli den 10 februari 1917 kl. 12 m.

*Utlåtande i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av
20, 22, 29 och 31 §§ i lagen den 27 juni 1896 om
hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.*

(2:a avd.)

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 40, har herr *Molin* i Dombäcksmark hemställt, att riksdagen för sin del ville besluta följande förändrade lydelse av §§ 20, 22, 29 och 31 i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring:

§ 20.

1 mom. Ägare av hemman, vilket får klyvas, have rätt att av hemmanets ägovälde för alltid avsöndra en eller flera delar, dock att inägojord eller skog ej må avsöndras till den omfattning, att hemmanets jordbruk eller besuttenhet i övrigt därigenom märkligen försvagas.

2 mom. — — — — —
3 mom. — — — — —
4 mom. — — — — —
5 mom. — — — — —

§ 22.

Åstundar innehavare av hemman, varifrån avsöndring får ske, att därifrån för alltid avsöndra mark, som utgör mera än vad i 20 § 1 mom.

sägs, ankomme på Konungens befallningshavande att, där omständigheterna därtill föranleda, sådant tillåta. Särskilt må vad i nämnda lagrum stadgas icke utgöra hinder för sådant tillstånd, där avsöndringen erfordras för egna-hemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål.

Tillstånd — — — — — fast egendom.

§ 25.

Är lägenhet på annat sätt eller under andra villkor avsöndrad än tillåtet varit enligt äldre lagar och förordningar, vare sådan avsöndring dock gällande, såvida lagfart därå vunnits före den 1 januari 1897, i annat fall varde avsöndringen, när påstående av vederbörande väckes, efter därom för varje fall givna föreskrifter rättad och jämkad samt äge sedan bestånd, där den i övrigt prövas laglig och gällande, och njute den, som därav lider, skäligen skadestånd. Åtnöjes icke — — — — — avsöndringen skett.

Har talan emot olaglig avsöndring ej anhängiggjorts före den 1 januari 1920, vare vederbörande sin talan kvitt och avsöndringen bestående.

§ 29.

1 mom. — — — — —

2 mom. I fråga om klyvning och avsöndring skall vad som gäller om lägenhet, som ej tillkommit genom avsöndring, jämväl tillämpas å för alltid avsöndrad lägenhet.

§ 31.

Genom denna lag upphäves förordningen angående hemmansklyvning och jordavsöndring den 6 augusti 1881.

Till stöd härför har motionären anfört följande:

»I lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring, vilken lag i vissa delar ändrats genom lag den 31 aug. 1907, föreskrives, bland annat, om avsöndring:

20 § 1 mom. »Ägare av hemman, vilket får klyvas, have rätt att av hemmanets ägovälde för alltid avsöndra till och med en femtedel av ägovidden i en eller flera delar; dock att inom Kopparbergs, Gävleborgs, Vä-

sternorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län ej må avsöndras inägojord till den omfattning, att hemmanets jordbruk därigenom märkligen försvagas.»

22 § »Åstundar innehavare av hemman, varifrån avsöndring får ske, att därifrån för alltid avsöndra mark, som, ensam eller tillsammans med vad redan kan vara från hemmanet för alltid avsöndrat, utgör mera än vad i 20 § 1 mom. sägs, ankomme på Konungens befallningshavande att, där omständigheterna därtill föranleda, sådant tillåta. Särskilt må vad i nämnda lagrum stadgas beträffande Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län icke utgöra hinder för sådant tillstånd, där avsöndringen erfordras för egnahemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål. Tillstånd, som i denna paragraf sägs, må ej vägras i fråga om avsöndring av sådant område, som omförmåles i 3 § första stycket i lagen angående förbud i vissa fall för bolag eller förening att förvärva fast egendom.»

25 § »Är lägenhet på annat sätt eller under andra villkor avsöndrad än tillåtet är varde sådan avsöndring, när påstående av vederbörande väckes, efter därom för varje fall givna föreskrifter rättad och jämkad samt äge sedan bestånd, där den i övrigt prövas laglig och gällande; och njute den, som därav lider, skäligt skadestånd. Åtnöjes icke innehavaren av den avsöndrade lägenheten med sådan rättelse och jämkning, eller kan den icke ske, gånge då lägenheten emot skälig lösen åter till den egendom, varifrån avsöndringen skett.»

31 §. »Genom denna lag upphäves förordningen angående hemmansklyvning och jordavsöndring den 6 aug. 1881; skolande dock denna förordnings bestämmelser fortfarande tillämpas i avseende å avsöndring, som skett innan denna lag trätt i kraft.»

Härav framgår, att den till sina verkningar i alla avseenden olyckliga och ödesdigra bestämmelsen, att ej mer än en femtedel av stamhemmanets hela ägovidd må avsöndras, fortfarande, låt vara med någon modifikation, hänger kvar uti vår lagstiftning. Bestämmelsen är regel allt fortfarande. Vad för övrigt står i lagen är undantag från denna regel. Och vad värst är: Otypligheterna uti kungl. förordningen den 6 aug. 1881 angående hemmansklyvning och jordavsöndring gälla allt fortfarande beträffande avsöndringar, som skett före den 1 jan. 1897.

Såväl i den nya som gamla lagen sticker medvetandet fram, att s. k. olagliga avsöndringar med myndigheternas goda minne existera och existerat. Det har gått så till, att lagfart fallit trots det avsöndringar varit

större än $\frac{1}{5}$ av stamhemmanets ägovidd. De medborgare, vilka äro nog olyckliga att äga slika visserligen olagliga men dock, bevars väl, lagfarna avsöndringar, äro ur stånd att från avsöndringen sälja en avsöndring och stamhemmanets ägare är lika illa ute.

För vanligt sunt förnuft förefaller det obegripligt, att den mera be-mälda bestämmelsen, att endast $\frac{1}{5}$ av stamhemmanets areal får avsöndras numera skall spela någon som helst roll. Det vill verkligen synas som om lagstiftarna hitintills varit och för närvarande äro i total okunnighet om följande enkla förhållande, nämligen att ett s. k. stamhemmans totalareal kan växla från tusentals tunnland till hundra tunnland och till och med därunder, att ett stamhemmans ägare haft och fortfarande har rätt att försälja och uppstycka sin egendom i hur små bitar som helst, vare sig genom ägostyckning eller genom laga skifte, blott denna uppdelning sker med mantalet som grund, och att bestämmelsen att endast $\frac{1}{5}$ av stamhemmanets totalareal får avsöndras saknar varje som helst betydelse i fråga om bevarandet av stamhemmanens besutenhet. Några exempel torde bättre än något annat belysa »femtedelsbestämmelsens» tokighet. 1:o) Ett stamhemman har 1,000 tunnlands ägovidd. Härifrån avsöndras $\frac{1}{5}$ eller 200 tunnland. Från återstående delen av stamhemmanet 800 tunnland får ej mera avsöndras. Det är ej statsklokt och nyttigt, anses det. 2:o) Ett annat stamhemman innehåller endast 100 tunnland, varifrån får avsöndras 20 tunnland. Denna avsöndring på 20 tunnland från ett 100 tunnlands hemman är laglig, statsklokt och nyttigt, därför att den håller sig inom femtedelen, varemot en lika stor avsöndring eller 20 tunnland från det i exemplet 1:o här ovan efter 200-tunnlands-avsöndringen kvarvarande stamhemmanets 800 tunnland är olaglig, till skada för staten och onyttig. 3:o) Ägaren av det i föregående exempel omnämnda 100-tunnlands-hemmanet bryr sig ej om att försälja någon avsöndring.

Han säljer hemmanet till sina fem barn eller dör och barnen ärva. De erhålla lagfart å hemmanet, gemensamt och laga skifte begäres. Äro ägorna av likartad beskaffenhet, erhålla en var ungefär 20 tunnland. Det faller nu en eller flera eller alla in att sälja avsöndringar. Det går för sig intill $\frac{1}{5}$ av respektive fastigheters ägovidd. 4 tunnland av vart och ett av hemmansdelarna kunna lagligen avsöndras. Allt är, som sagt, lagligt, nyttigt och statsklokt, men om fadern, medan han innehade hemmanet i dess helhet, velat avsöndra 1 kvadratmeter utöver 20 tunnland hade en sådan viljemanifestation varit olaglig, onyttig och landsskadlig, d. v. s. lika fördömlig som om ägaren av det i 1:o exemplet omnämnda 1,000-tunn-

lands-hemmanet skulle velat avsöndra 201 tunnland i stället för tillättna 200 tunnland.

Exemplet kunde mångfaldigas och konsekvenserna utdragas i det oändliga. Nu frågas: Är det någon rim och reson eller över huvud taget något förnuft uti att uti vår tid bibehålla en bestämmelse, vars ineffektivitet och onödighet är så uppenbar.

Det invändes helt säkert, att bestämmelsen är ett arv ifrån den tid grundskatterna existerade, då det gällde se upp med avsöndringarna, i sig själv då praktiskt taget skattefria, så att stamhemmanens skattekraft till stat och kommun ej skulle äventyras, och att bestämmelsen numera så modifierats genom eftergifter, att den åtminstone ej längre gör någon skada. Att denna invändning icke står på objektiv grund och att »femtedelsbestämmelsen» tvärtom i vår tid är skadlig, en hämsko på utvecklingen och rent ut sagt en landsplåga, skall i det följande bevisas.

En massa avsöndrade lägenheter finnas, som äro större än $\frac{1}{5}$ av stamhemmanens areal. I allmänhet tillkommo dessa avsöndringar, innan kungl. förordningen av den 6 augusti 1881 trädde i kraft. På slika avsöndringar ha lagfarter beviljats. Så länge behov ej yppats att göra ytterligare avsöndringar från stamhemmanet eller avsöndra delar av avsöndringen, går allt sin gilla gång. Men så snart det gäller att avsöndra något ytterligare från respektive fastigheter, köra ägarna ohjälpligen fast. Fastställelse å avsöndring från en olaglig avsöndring eller från ett hemman, som olagligen avsöndrat, vägras, och lagfart kan följaktligen icke vinnas, ändock att staten genom sina organ konfirmerat olagligheterna genom att bevilja lagfart å den olagliga avsöndringen. Visserligen angiver gällande lag möjligheter till rättelse i fråga om slika avsöndringar, men fall kunna inträffa, då endera av parterna, hemmansägaren eller lägenhetsinnehavaren, finner det förmånligast för sig att icke påkalla rättelse. Uti lagen den 6 augusti 1881 äger avsöndringsinnehavaren rätt, allenast då klander å avsöndringen »av vederbörande» väckes, att åtaga sig andel i mantal och ränta i förhållande till hemmanets ägovidd. Med »vederbörande» härutinnan torde menas hemmansägaren. Därest nu med hemmanet t. ex. följer värdefull vattenrätt och andel i samfälligheter, lärer nog hemmansägaren akta sig för att klandra avsöndringarnas olaglighet. Hemmansägaren är visserligen urståndsatt att försälja sin vattenkraft och sin andel i samfälligheterna eller någon ytterligare avsöndring, men behåller sina förmåner naturligtvis hellre än att, praktiskt taget, skänka bort en andel därav till avsöndringsinnehavaren. Den senare är då för alltid avstängd från att sälja så mycket som en

kvadratmeter från sin egendom. Att påstå att dessa förhållanden icke kunna vara förenade med stora olägenheter, lär ej gå för sig än mindre att med korslagda armar underlåta att verkställa rättelse, då sådan påkallas. En annan konsekvens av olagliga avsöndringar är, att avgäld från sådana visats vara omöjlig att få vederbörligen fastställd enligt lagen den 25 maj 1905 rörande avgäld från avsöndrad lägenhet.

Och dock består hela olagligheten uti att bestämmelsen om femtedelen ej strängt iakttagits. Nu frågas, hur länge skall denna vidunderliga »femtedelsbestämmelse» ligga som en mara över Sveriges jord och förhindra medborgares rörelsefrihet och landets kultur och utveckling? Vilken riksfara skulle ligga däruti, att bestämmelsen bleve utplånad från svensk rätt och ersatt med andra förnuftigare föreskrifter? Vad man förut velat vinna med bestämmelsen om femtedelen har varit att skydda stamhemmanens skattekraft. Efter tillkomsten av de nya skattelagarna har numera det skälet bortfallit. Numera har man trott sig uti bestämmelsen vinna någon slags garanti för stamhemmanens besutenhet. Av vad ovan påvisats framgår huru bedräglig den »garantien» är. Tillräcklig garanti emot att så mycket avsöndras från ett hemman, att dess besutenhet äventyras, vore att härom i lagen införa ett generellt stadgande. Detta stadgande torde lämpligast ej blott avse inägojorden i vissa landsdelar, utan alla ägor oavsett deras geografiska belägenhet. Det kan nämligen låta sig tänkas att ett avsöndringsförfarande kan skada även en rationellt ordnad skogsvård eller möjligheterna därtill. Vad härutinnan gäller stamhemmanen gäller med samma logiska skärpa även redan gjorda eller blivande avsöndringar. Gällande lag medgiver fri och obegränsad avsöndring från redan gjorda avsöndringar. Man har ej ansett detta vara riksvådligt. Gäller det däremot i mantal satt jord är uppdelningen därav omgärdad med alla möjliga och — omöjliga garantier. Det finnes i nuvarande tid ingen konsekvens och logik uti ett sådant förhållande.

Bestämt måste fordras, att förordningen angående hemmansklyvning och jordavsöndring den 6 augusti 1881 upphäves till all kraft och verkan i avseende på de avsöndringar, som skett före den 1 januari 1897, och att i stället stadgas, att sådana avsöndringar vara lagfart vunnits, evad det skett i enlighet med förut gällande förordningar eller ej, fortfarande må äga bestånd. Ett sådant stadgande är numera så mycket lättare att åstadkomma, som lagen den 25 maj 1905 rörande avgäld från avsöndrad lägenhet i och med ingången av år 1917 spelat ut sin roll och avgäldsfrågorna därmed definitivt blivit ordnade.»

Motionären söker påvisa, hurusom genom den uti lagen om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring den 27 juni 1896 stadgade begränsningen i rätten att verkställa avsöndring från hemman kunna uppstå olägenheter, och föreslår motionären i anledning härav vissa ändringar i nämnda lag. Utan att vilja förneka betydelsen av en mindre bunden jorddelning än den nuvarande håller utskottet dock före, att motionären icke synes tillfullo hava beaktat de fördelar ifråga om en friare jorddelning, som det genom nyssnämnda lag tillkomna ägostyckningsinstitutet, utom för Norrlands vidkommande, innebär. Härtill kommer, att den s. k. skiftesstagdekommittén uti sitt den 28 juli 1911 dagtecknade betänkande framlagt förslag om en revision av förefintliga jorddelningsformer, vilket förslag för närvarande är föremål för överarbetning inom justitiedepartementet. Det är skäl att förmoda, att de synpunkter, som motionären framfört, komma under omprövning vid granskningen av berörda förslag, därvid också de norra landsdelarnas behov av en friare jorddelning lärer uppmärksammas.

Vid nu angivna förhållanden och då utskottet finner uppenbart, att den igångsatta utredningen icke bör genom lagstiftningsåtgärder föregripas, får utskottet hemställa,

att förevarande motion ej må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 10 februari 1917.

På jordbruksutskottets vägnar:

RAOUL HAMILTON.

Närvarande: Herrar greve Hamilton, Petersson, P. Alfred, Fahlén, Holmquist, Lindblad, Åkerlund, Öberg, Nilsson i Tånga, Nilsson i Linnås, Sjöblom, Lundström, Barthelson och Tysk.